

ФРАКТАЛЬНА МОДЕЛЬ ПСИХІКИ ТА АРХЕТИПИ СОЦІАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ

ПЛАХТІЙ
Тарас,
PLAKHTIY
Taras,

незалежний дослідник,
м. Львів.

***Анотація:** На базі моделі особистості Роберто Ассаджіолі та теорії поля Курта Левіна й у результаті вибору фрактальної моделі представлення логічно-інформаційних складових психіки нами була розроблена універсальна фрактальна модель людської психіки та її компонентів у їх динамічній взаємодії між собою та із зовнішнім середовищем, а також розкрито архетипні механізми такої взаємодії. У рамках моделі, що презентується, у публікації також описано механізми формування соціальної психіки людських спільнот, яка великою мірою визначає однотипні поведінкові реакції більшості їх членів на однакові зовнішні виклики..*

Ключові слова:
архетип, архетипні механізми, фрактальна модель психіки, соціальна психіка, політичні організації, динамічні мережі.

УДК 329.001 (100)

Постановка проблеми. Однією з найсерйозніших загроз, що постали перед західним суспільством в умовах фінансової кризи та перманентних військових конфліктів на його периферії є, з одного боку, неспроможність демократичних владних інституцій до колективної скоординованої реакції на зовнішні загрози такого плану, а з іншого – їх виродження внаслідок симуляції й імітації демократії в умовах інформаційного суспільства, в якому дедалі більшу роль відіграють медіа як інструмент конструювання віртуального простору, що суттєво замінює реальний світ та стає основою консцієнтальних воєн [1].

Оскільки владу в суспільствах західної демократії, на які орієнтуються українські еліти, формують та справляють політичні організації елітних груп після перемоги на виборах, то стає очевидним, що причина вказаної проблеми лежить у площині невідповідності основних якостей таких організації до нових реалій інформаційного суспільства. Це, а також дія відомого вже сотню років «залізного закону олігархізації» Міхельса, який постулює концентрацію влади в олігархічній верхівці політичних організацій та пасивацію партійного загалу, висуває на передній план завдання побудови якісно нових політичних організацій, здатних ефективно діяти в умовах інформаційного суспільства.

Для вирішення цих проблем ми досліджували умови вибору організованими елітними групами стратегій співробітництва на противагу стратегіям конфронтації у процесі їх конкурентної взаємодії [2], виробили засади архетипного управління соціальними системами й організаційні інструменти його реалізації [3] та запропонували концепцію створення й розгортання суспільно-політичних організацій зі змінною структурою – динамічною мережею [4].

Для ефективного запровадження й успішного використання пропонованих напрацювань у реальних політичних організаціях їх члени повинні, щонайменше, розуміти природу вибору ними поведінкових схем і стратегій всередині організацій внаслідок впливу соціально-психологічних ефектів та процесів під час їх групової взаємодії, а також етологічних, соціальних, культурних, психологічних, психоаналітичних, політичних, ситуативних, організаційних та інших чинників. Це дозволить їм усвідомлено сприйняти та легше перенести період організаційних змін і, відповідно, засвоїти нову організаційну культуру, яка передбачає колективну взаємодію згідно з новими правилами й алгоритмами, що лежать у підґрунті практичного втілення розроблених нами організаційних інструментів.

Однак величезна кількість наукових, іноді суперечливих підходів у рамках різних дисциплін, що пояснює поведінку людей, ускладнює завдання набуття членами політичних організацій відповідних системних знань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Для ілюстрації взаємозв'язку компонентів психіки індивіда, зокрема складових його несвідомого та їх співвідношення з компонентами несвідомого соціальної психіки, скористаємося однією з найбільш відомих моделей особистості.

Велика частина досліджень і розробок у галузі вивчення людської психіки під різними кутами зору за попередній період були узагальнені італійським лікарем – філософом Роберто Ассаджіолі [5]. У результаті він отримав багатовимірну концепцію людської особистості (схема 1), яка, будучи далекою від досконалості та завершеності, стала більш змістовною й близькою до дійсності, ніж попередні.

Схема 1. Схема особистості Роберто Ассаджіолі.

На думку Роберто Ассаджіолі, ця концепція структури внутрішнього світу людини містить у собі, узгоджує між собою й зводить воедино результати різних спостережень та експериментів. Вона дозволяє повніше й глибше зрозуміти драматичні колізії нашого життя з його конфліктами та проблемами, вказує на засоби їх вирішення й намічає шлях до звільнення.

На наш погляд, одним із ключових недоліків такої моделі є її статичність та відсутність механізмів, що відображають взаємодію між компонентами моделі всередині психіки та з викликами зовнішнього середовища, а також відсутність механізмів, які пов'язують таку взаємодію з поведінковими реакціями людини на зовнішній виклик.

Другою важливою концепцією, яка лежить в підґрунті наших досліджень, є теорія поля Курта Левіна [6; 7; 8] та її основні поняття: життєвий простір та його сектори й регіони, локомоції та комунікації між ними, психічна енергія, напруга, валентність та інші.

Важливим висновком «теорії поля» Курта Левіна є теза про те, що окремі індивіди можуть розглядатися як напружені системи, зокрема в тому, що стосується їх конфліктів із груповим стандартом. Якщо хтось раптом виявляє розбіжність між груповий нормою й власними поглядами, це породжує напруження, яке має розрядитися одним із трьох таких способів: схиланням думки групи на користь власних поглядів, відкриттям самого себе для групового впливу з метою приведення власного бачення ситуації у відповідність до бачення групи або відмовою розглядати думку групи як стандарт для формування власної думки. У випадку, якщо схилити групу на користь власного бачення ситуації неможливо, й докази групи виявляються у світлі наявних фактів непереконливими, а також якщо при цьому людина не відчуває бажання відмежуватися від групи, то виникає досить потужний різновид напруженості – «когнітивний дисонанс», під яким мається на увазі будь-яка напруженість, що виникає в безлічі ситуацій, коли різні фактори тягнуть аттітуди людини в різних напрямках.

У книзі Л. Росса Лі та Р. Нісбетта «Людина та ситуація» показано, що вплив зовнішнього середовища взагалі й контекстів дискретних ситуацій зокрема часто відіграє визначальну роль у виборі людьми їх поведінкових схем і стратегій [9]. Цю книгу присвячено ключовому для поведінкових наук питанню про взаємообумовленість людської поведінки, про наявність у ній закономірностей і про можливість на основі цих закономірностей її передбачати. Автори переконані, що важко, а найчастіше неможливо передбачити поведінку людини в конкретній новій ситуації на підставі спостережень за її діями в інших ситуаціях або на підставі знань про риси її особистості.

Соціально-психологічне знання, як пишуть автори, на початку не стільки допомагає нам передбачати поведінку конкретних людей чи груп, скільки позбавляє нас впевненості у принциповій можливості робити таке пророцтво на підставі тієї інформації, яку зазвичай використовують для цих цілей.

Щоб обґрунтувати свою позицію й показати, на підставі яких закономірностей і якої інформації все ж таки можна здійснювати успішні передбачення (або хоча б пояснення) поведінки, автори проводять своєрідну інвентаризацію ідейних і теоретичних досягнень соціально-психологічної науки. Вони формулюють три основні ідеї, на яких, на їхню думку, опирається будівля сучасної соціальної психології.

Перша ідея – це положення про сильний детермінуючий вплив безпосередньої соціальної ситуації, в якій перебуває людина, причому вплив часто йде з боку неочевидних або незначних, на перший погляд, особливостей ситуації (таких, наприклад, як наявність у ній певних «каналів», що сприяють прояву активності індивіда). Друга ідея стосується суб'єктивної інтерпретації та її впливу на поведінку людини. Третя ідея стосується конфігурації сил, які діють всередині психологічних систем суб'єкта, а також у тих соціальних системах, частиною яких він є. Конкретно йдеться про те, що спокій у цих системах лише ввижається. Насправді ці системи є внутрішньо напруженими, і їх стабільність підтримується складним балансом безлічі протилежно спрямованих сил, які перебувають у рівновазі.

Один із засновників Української школи архетипіки Едуард Афонін у своїй книзі [10] розглядає циклічну модель соціалізації особистості в історії, вплив процесу соціалізації на формування соціальної психіки, методи аналізу соціальних систем на основі архетипів. В іншій роботі [11] цей автор використовує бінарні шкали-опозиції для спостереження й аналізу зміни психосоціальної культури України, спроможні відобразити як стійку, історично незмінну складову психології українського соціуму, так і складову мінливу, динамічну. Зокрема, йдеться про такі шість бінарних шкал-опозицій, як «Екстраверсія / Інтроверсія», «Емоційність / Прагматичність», «Ірраціональність / Раціональність», «Інтуїтивність / Сенсорність», «Екстернальність / Інтернальність», «Екзекутивність / Іntenціональність». Кожна з цих психологічних характеристик є наслідком, своєрідним історичним результатом того, що не раз повторювалося в поведінці окремих людей та цілого народу, а отже, цілком може слугувати інструментом вимірювання самобутності України або відхилень від неї. Інакше кажучи, йдеться про соціально-ідентичність як багатомірну психосоціальну реальність, що визначається як надійний засіб гармонізації внутрішнього життя соціуму, запорука його самоприйняття й подальшого розвитку.

У контексті нашого дослідження важливою також є книга українських науковців О. А. Донченко та Ю. В. Романенка [12], в якій вони пропонують фрактальну модель архетипу психосоціальної еволюції, організуючими принципами якої, на думку авторів, є культурні архетипи. Автори вважають, що ці принципи складають своєрідну матрицю впорядкування, яка накладається на хаос таким чином, що будь-який зміст знаходить собі місце. Організуючі принципи розташовані на фрактілі як нерегулярній самоподібній структурі не випадково, а закономірно, відповідно до реальних кореляцій і взаємопереходів феноменальних структур. Окремі ознаки, які репрезентують той чи інший життєустрій, не відображають його цілісність. Лише у сукупності вони утворюють певний організаційний тип суспільства, задають його духовну атмосферу, його цілісність: дух соціуму, його ауру, самопочуття людей у цілому. Автори виділяють наступні складові фрактального архетипу: тоталітарний (тотемний) тип життєустрою суспільства, авторитарний тип життєустрою суспільства, ліберальний життєустрій і демократичний устрій життя.

Для інтеграції в цілісну модель різних міждисциплінарних підходів щодо формування поведінки людей дуже важливою в рамках нашого дослідження є концепція українського науковця Георгія Почепцова, викладена у низці його книг і публікацій, зокрема в роботі «Глобальні проекти: конструювання майбутнього» [13]. В її підґрунті лежать переходи між трьома просторами – інформаційним, віртуальним і

фізичним: зміни в інформаційному просторі породжують зміни у просторі віртуальному, що, в свою чергу, призводить до змін у просторі фізичному. Зміни у фізичному просторі, які сталися внаслідок таких переходів, створюють інформаційні приводи, через які реалізується зворотній зв'язок, що дає змогу коригувати у потрібному напрямку управляючі інформаційні впливи на соціальні системи. Ця концепція передбачає певний системний зв'язок між трьома вказаними просторами та механізми його реалізації. Максимальне його врахування та наглядне представлення стало головним критерієм під час вибору базової моделі нашого дослідження.

Визначення невіршених раніше частин загальної проблеми. Однією з важливих проблем, які слід вирішити у процесі побудови якісно-нових політичних організацій, здатних ефективно діяти в умовах інформаційного суспільства, є набуття їх членами достатньо глибоких міждисциплінарних знань про різні підходи, що пояснюють засади й механізми вибору ними поведінкових схем та стратегій у процесі їх організаційної взаємодії, а також зведення всіх цих підходів у цілісну несуперечливу систему поглядів та уявлень про взаємовплив особистості, організації та зовнішнього середовища.

Мета статті. Метою статті є створення універсальної моделі особистості людини або, інакше кажучи, людської психіки та її компонентів у їх динамічній взаємодії між собою та із зовнішнім середовищем. У цьому контексті головним завданням є вибір та обґрунтування принципу роботи моделі, який би дозволив забезпечити задані параметри, а саме представити в одному форматі найпростішу інформацію, її складні комплекси, саму психіку та її компоненти, включно з архетипами, а, головне – механізми взаємозв'язку та переходу між ними.

Виклад основного матеріалу. З метою узгодження та інтеграції різних підходів в одне ціле, введемо універсальне поняття логічно-інформаційного модуля (ЛІМ), концепт якого представлено на схемі 2 у позиції 1. Тут термін «модуль» вжито у класичному розумінні – це складова частина, яка може бути відділена або хоча б подумки виділена від загального. Означення «логічно-інформаційний» у цьому випадку вказує, що виділений модуль являє собою певний обсяг інформації, який може поєднуватися з іншими модулями певною сукупністю логічних взаємозв'язків. Кількість (густина) та структура логічних взаємозв'язків будь-якого довільного інформаційного модуля з іншими модулями є різною в інформаційних системах різного типу, починаючи від логіки та інформатики й закінчуючи психікою особистості, психікою людських груп, соціальною психікою. Сукупність логічних взаємозв'язків усіх інформаційних модулів кожної такої системи складає її смислове поле.

У середині біологічних інформаційних систем відбувається безперервний процес утворення логічних зв'язків між різними блоками інформації, який на фізичному плані забезпечується біологічними механізмами формування множинних ланцюжків синапсів між дендритами на аксонах нейронів головного мозку (схема 2, позиція 3). Тут слід наголосити лише на подібності логічно-інформаційного модуля до нейрона із синапсами, що жодним чином не означає їх тотожності. Проте сама подібність є одним з критеріїв правильності вибору моделі у нашому дослідженні.

Взаємообумовленість психічних та біологічних процесів у головному мозку проявляється через два взаємозалежні механізми. Перший із них – механізм активації певних ділянок мозку внаслідок перебігу психічних процесів, другий – механізми запуску певних психічних процесів внаслідок передачі подразнень нервовою системою людини до відповідних груп нейронів, у т. ч. внаслідок нейрогуморальних реакцій. У результаті одночасної дії цих механізмів та їх співвідношення в реальному часі відбувається послідовна активація окремих груп нейронів у ділянках головного мозку, що енергетично забезпечує концентрацію, фокусування та циркуляцію уваги на тих логічно-інформаційних модулях, що їм відповідають. Тобто, на біологічному рівні, всередині мозку, психічні феномени – фокуси уваги – практично без опору циркулюють по вже сформованих ланцюжках синапсів із мінімальними затратами енергії, активуючи відповідні групи нейронів.

Водночас усвідомлення в результаті захоплення фокусами уваги компонентів не-свідомого чи відображень зовнішніх нерозпізнаних подразників і формування нових логічних зв'язків між ними та вже усвідомленими компонентами психіки вимагають затрат біологічної енергії, яка витрачається як на сканування відповідних ділянок мозку шляхом активації певних груп нейронів, так і на утворення нових ланцюжків синапсів між ними. Інакше кажучи, будь-який логічно-інформаційний модуль у біологічних інформаційних системах усвідомлюється лише в результаті захоплення фокусом уваги і, відповідно, активації відповідних груп нейронів головного мозку, де зберігається його відображення. Наслідком усвідомлення є формування нових і/або активізація певного набору існуючих ланцюжків синапсів між нейронами головного мозку, що фіксують на біологічному рівні утворені логічні взаємозв'язки між компонентами біологічної інформаційної системи – психіки особистості.

Модуль, який потрапив в інформаційну систему й не був захоплений фокусом уваги, не усвідомлюється й потрапляє безпосередньо у середнє несвідоме, змінюючи певною мірою інформаційний стан всієї системи і, відповідно, параметри її смислового поля. У такий спосіб можна представити, наприклад, модель процесу сугестії (навіювання).

Отже, логічно-інформаційний модуль містить блоки інформації, пов'язані між собою внутрішніми фіксованими логічними зв'язками, що обумовлює можливість його виокремлення фокусом уваги як частини від загального логічно-інформаційного наповнення інформаційної системи. Сукупність логічних зв'язків модуля з певною їх структурою та густиною утворює його смислове поле, яке актуалізується та набуває унікальних параметрів у рамках тієї чи іншої біологічної інформаційної системи вищого або нижчого рівня складності внаслідок взаємодії з її власним смисловим полем. Інакше кажучи, у такий спосіб будь-який логічно-інформаційний модуль у смисловому полі довільної біологічної інформаційної системи осмислюється – отримує унікальну сукупність смислів, що реалізується шляхом утворення нових внутрішніх логічних взаємозв'язків між його власними компонентами, та зовнішніх логічних взаємозв'язків цих компонентів з усіма іншими логічно-інформаційними модулями цієї біологічної інформаційної системи.

Аналогом розглянутого поняття логічно-інформаційного модуля є елемент будь-якої блок-схеми, яка описує алгоритми або процеси, наприклад у програмуванні, де окремі кроки зображуються у вигляді блоків різної форми, з'єднаних між собою лініями – аналогом логічних взаємозв'язків.

Слід зауважити, що запропоноване тут поняття логічно-інформаційного модуля є ширшим за поняття гештальта: воно охоплює його так само, як охоплює найменший – елементарний логічно-інформаційний модуль, який буде розглянуто нижче, або компоненти психіки з моделі Роберто Ассаджіолі, архетипи, саму людську та соціальну психіку.

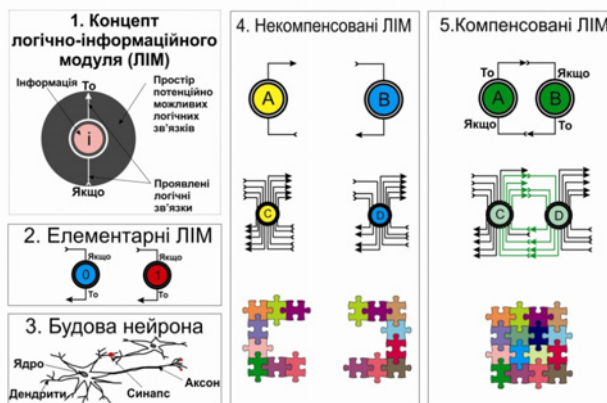

Схема 2. Логічно-інформаційні модулі.

На схемі 2 у позиції 1 представлено сам концепт логічно-інформаційного модуля – певний блок інформації, поєднаної з іншою інформацією логічними зв'язками. Така модель дозволяє наглядно відобразити різними відтінками сірого густину логічних зв'язків, які проходять через цей блок інформації в смислового полі заданої інформаційної системи. Очевидно, що густина логічних взаємозв'язків модулів у комунікативному каналі: у свідомому, у несвідомому й у колективному несвідомому є різною – відповідно під час їх відображення у моделі вони матимуть різні відтінки сірого. Можна вважати, що найбільшою є густина в інформаційній системі Бога – там вона дорівнює безконечності, тобто через кожну одиницю інформації там проходить безконечна кількість логічних взаємозв'язків.

На схемі 2 у позиції 2 зображено елементарні логічно-інформаційні модулі, аналогом яких є двійковий код у програмуванні. Ще одним їх біологічним аналогом є нейрон головного мозку із синапсами (схема 2, позиція 3).

Так само, як гештальти можуть бути незавершеними й завершеними, логічно-інформаційні модулі бувають компенсованими та некомпенсованими у смислового полі тієї чи іншої інформаційної системи (схема 2, позиції 4 і 5). Будь-який логічно-інформаційний модуль є компенсованим у смислового полі відповідної йому або вищої за рівнем складності інформаційної системи. Проте, якщо інформаційна система не розрізняє частину наявних логічних зв'язків у складному модулі, то отримаємо некомпенсований логічно-інформаційний модуль, який, потрапивши у смислове поле менш складної інформаційної системи, спричинить напруженість її смислового поля, що, в свою чергу, притягне фокус уваги й отримає від нього енергію, необхідну для пошуку компенсатора.

У цьому сенсі наш концепт логічно-інформаційного модуля в інформаційних системах відповідає загальним уявленням теорії поля Курта Левіна про сектори й регіони у психологічному просторі.

На схемі 2 у позиціях 4 і 5 зображено різні варіанти схем для представлення компенсованих та некомпенсованих логічних інформаційних модулів. Надалі у нашому дослідженні ми позначатимемо їх пазлами – такий спосіб позначення найбільш узагальнено відображає внутрішні та зовнішні взаємозв'язки, що дає змогу створювати наглядні моделі психічних процесів.

Введемо поняття фрактальної моделі логічно-інформаційного модуля. У правій частині схеми 3 показано, що кожен довільний елемент такої моделі (фракталу як нерегулярної самоподібної структури) має тотожні логічні зв'язки з іншими елементами як ззовні, так і всередині себе, адже там – усередині він розгортається й охоплює за принципом самоподібності всі інші елементи до безконечності.

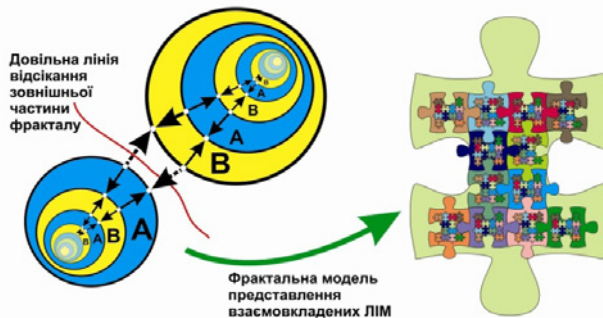

Схема 3. Фрактальна модель логічно-інформаційного модуля.

Таким чином, обравши будь-який довільний елемент фрактальної моделі за оболонку фракталу як тимчасову – одномоментну – його форму й умовно відсікши зовнішні логічні зв'язки, ми отримаємо фрактальну модель людської психіки. При цьому оболонка фракталу у кожний момент часу може бути тим логічно-інформаційним модулем будь-якого порядку, на якому сконцентрувався фокус уваги, а в його середині незмінно перебуває вся психіка з усіма компонентами, на які розділяють її різні

автори у своїх моделях, включно з метафізичними егрегорами. Наведена фрактальна модель дозволяє ілюструвати головну властивість логічно-інформаційних модулів – їх взаємопов'язаність проявленими й не проявленими (у простіших інформаційних системах) логічними зв'язками з усіма іншими логічно-інформаційними модулями різних рівнів – від найпростіших модулів до всієї психіки, включно з колективним несвідомим.

Сфокусувавши нашу увагу на логічно-інформаційному модулі будь-якого рівня й рухаючись до середини оболонки його фрактальної моделі по будь-якому з існуючих логічних зв'язків, а потім зупинивши фокус нашої уваги на потрібному (чи довільно-му) логічно-інформаційному модулі, ми наповнюємо його психічною енергією, внаслідок чого він виокремлюється, збільшується й урешті-решт стає новою оболонкою фракталу. Під час зміни оболонки відбувається переструктурування всіх елементів фрактальної моделі – логічно-інформаційних модулів різного рівня, що обумовлює формування та стабілізацію нового порядку всередині фракталу, причому первинний модуль, від якого почав рух фокус нашої уваги, опиняється всередині нової оболонки разом з іншими компонентами психіки. Описану вище властивість представленої моделі назвемо інверсією фракталу.

Таким чином, однією з ключових властивостей логічно-інформаційного модуля як фракталу є його здатність до інверсії, в результаті чого будь-яка його складова, потрапляючи у фокус уваги біологічної інформаційної системи, у кожен момент часу відображає й містить у собі переструктуроване ціле – саму нашу психіку як інформаційну систему з усіма її компонентами. Це дозволяє легко змодельовати миттєвий логічний (асоціативний) перехід між взаємовкладеними елементами фракталу – наприклад, ми легко проводимо паралелі або логічні взаємозв'язки між будовою, атома й сонячної системи, оминаючи весь ланцюжок, який їх логічно поєднує. Саме у такий спосіб можна відобразити у нашій моделі механізм реалізації локомоцій та комунікацій із теорії поля Курта Левіна.

Відповідно, у такий само спосіб можна представити і модель плину наших думок (схема 4), коли фокус уваги безперервно ковзає (циркулює) по довільних логічних зв'язках усередині психіки, спричиняючи інверсію її фракталу, тобто обумовлюючи його переструктурування внаслідок дискретної концентрації фокусу уваги на одному з довільних внутрішніх логічно-інформаційних модулів таким чином, що внаслідок отримання певного обсягу психічної енергії він стає зовнішньою оболонкою фракталу, й у ньому відображаються всі інші логічно-інформаційні модулі, які у сукупності і складають людську психіку.

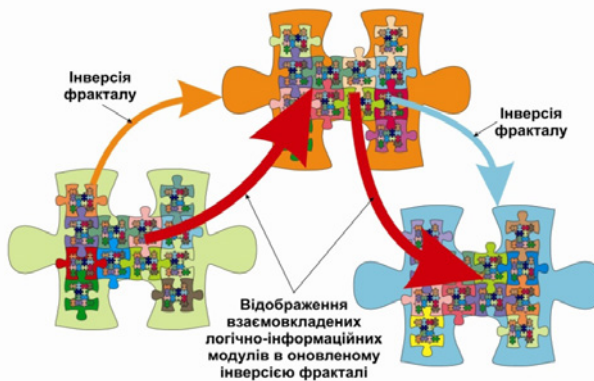

Схема 4. Модель плину думок як безперервна інверсія фракталу психіки.

Такий підхід дозволяє представити будь-яку біологічну інформаційну систему або її довільну частину складним логічно-інформаційним модулем у вигляді фракталу з динамічно змінною оболонкою і з притаманною йому унікальною структурою та густиною логічно-інформаційних зв'язків, що визначають параметри його смислового поля.

На схемі 5 зображено фрактальну модель психіки людини (фрактальну модель особистості), елементами структури якої є складові моделі особистості Роберто Ассаджіолі, а також її інверсію відповідно до цих складових.

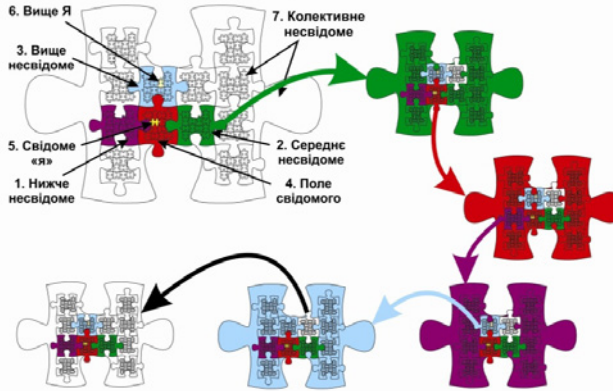

Схема 5. Інверсія фрактальної моделі особистості за складовими моделі Роберто Ассаджіолі.

Окрім виділених кольором складових, на схемі зображено фрактали, що позначають інші, не виділені на моделі Роберто Ассаджіолі, структурні складові психіки особистості. Наприклад, середнє несвідоме можна розділити на дві частини – набуті під час соціалізації стандартні знання та особистий унікальний життєвий досвід. Так само нашу психіку або психічний простір можна розділити на сектори та регіони у відповідності до теорії поля Курта Левіна.

Схеми 4 і 5 засвідчують та ілюструють одну з головних переваг представленіої фрактальної моделі біологічних інформаційних систем та їх складових – незалежність від масштабування логічно-інформаційних модулів.

Розглянемо взаємодію зовнішнього виклику як вхідного логічно-інформаційного модуля з полем свідомого моделі особистості Роберто Ассаджіолі, представленим описаною вище фрактальною моделлю. Зазначимо, що під викликом тут мається на увазі його комплексне й цілісне сприйняття та відображення, яке містить у собі контексти й особливості поточної ситуації у відповідності до уявлень [9].

На схемі 6 зображено процес потрапляння ззовні через комунікативний канал (наприклад, зоровий чи слуховий) некомпенсованого та компенсованого логічно-інформаційних модулів у смислове поле біологічної інформаційної системи, наприклад у свідоме людської психіки, їх відображення та фрактальну інверсію свідомого як складного логічно-інформаційного модуля під впливом напруженості смислового поля, спричиненої відображенням некомпенсованим модулем.

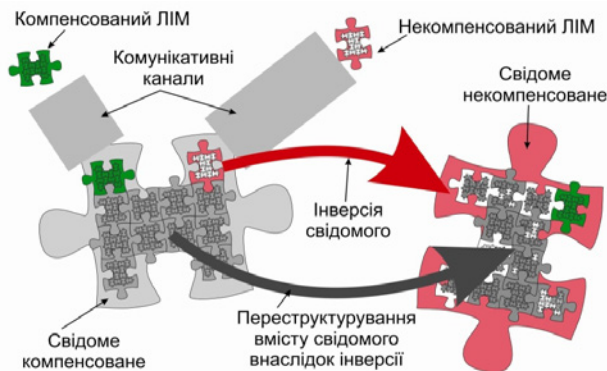

Схема 6. Відображення зовнішніх викликів у фракталі свідомого та його інверсія внаслідок набутіої напруженості смислового поля у разі надходження некомпенсованого логічно-інформаційного модуля.

Очевидно, що компенсований модуль, наприклад розв'язана для зразка задача у підручнику, не спричинить напруженості смислового поля інформаційної системи – поля свідомого школяра, а нерозв'язана задача як некомпенсований модуль призведе до виникнення напруженості цього поля, результатом чого стане інверсія фракталу свідомого, обумовлена фокусуванням уваги на відображеному некомпенсованому модулі та, як наслідок, його насиченням психічною енергією.

Розглянемо в динаміці процеси, що відбуваються у психіці людини під час вироблення нею реакції на зовнішній виклик та архетипні механізми їх реалізації в рамках моделі особистості Роберто Ассаджіолі, яку представимо у фрактальному вигляді (схема 7).

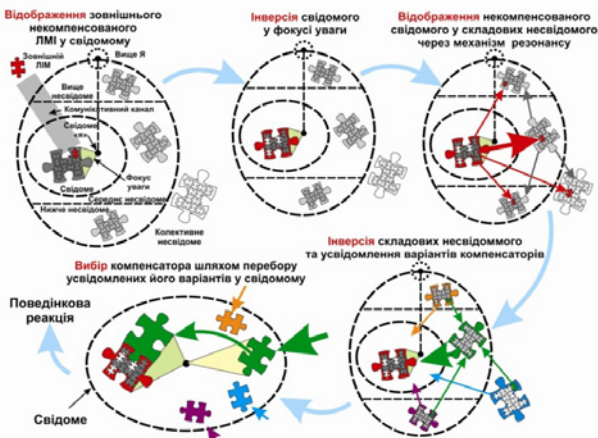

Схема 7. Фрактальна модель особистості та її архетипні механізми формування поведінкової реакції людини на зовнішній виклик.

Кожен елемент схеми моделі особистості Роберто Ассаджіолі можна уявити як окремих, розмежований з іншими складовими моделі напівпроникною оболонкою мембранного типу й пов'язаний з єдиною психікою індивіда множиною логічних взаємозв'язків, складний логічно-інформаційний модуль у фрактальному вигляді. Роздільні напівпроникні межі розглядатимемо як енергетичні бар'єри обміну інформацією між різними складовими моделі особистості або, інакше кажучи, пороги чутливості, які перешкоджають захопленню фокусом уваги логічно-інформаційних модулів – складових компонентів несвідомого з подальшим їх усвідомленням у полі свідомого.

У рамках нашої моделі джерелом енергії, яке живить фокус уваги, є психічна та нейрогуморальна активація множин нейронів у відповідних ділянках мозку як біологічної інформаційної системи. Тобто, нейрони, активовані психічними процесами або нейрогуморальними реакціями, трансформують біологічну енергію людського організму в психічну, яка витрачається на живлення фокусу уваги, на підтримку його циркуляції в полі свідомого, на «підсвітку» активованих некомпенсованими логічно-інформаційними модулями ділянок цього поля, а також на резонансну активацію відповідних за частотними (смисловими) характеристиками ділянок компонентів несвідомого з метою їх інверсії та подолання ними опору напівпроникних меж між цими компонентами психіки й полем свідомого, на подальше їх усвідомлення внаслідок захоплення фокусом уваги.

Фокус уваги виходить зі свідомого «я» та «підсвічує» усвідомлювані в цей момент часу частини свідомого, реагуючи на найменше напруження смислового поля, спричинене некомпенсованими логічно-інформаційними модулями: внутрішніми, що були витіснені некомпенсованими у середнє несвідоме та наблизилися до його межі зі свідомим, або зовнішніми, які через комунікативні канали надійшли із зовнішнього середовища й відобразилися у полі свідомого.

Отже, на першому етапі відбувається відображення зовнішнього виклику як некомпенсованого логічно-інформаційного модуля у полі свідомого через відповідний комунікативний канал (зоровий, слуховий, тощо), що спричинює зміну у бік зростання його напруженості.

Напруженість смислового поля ділянки свідомого з відображеним у ній некомпенсованим логічно-інформаційним модулем, який надійшов ззовні, захоплює й утримує певний час фокус уваги, що обумовлює насичення цієї ділянки психічною енергією та подальшу інверсію всього поля свідомого у фрактал з оболонкою, що відповідає зовнішньому виклику.

Надлишкова енергія, яку отримав фрактал поля свідомого внаслідок перебування у фокусі уваги, спричиняє явище резонансу із схожими смисловими (які мають близькі частотні характеристики) ділянками компонентів несвідомого. Це обумовлює передачу психічної енергії у ті ділянки несвідомого, де розташована множина відповідних компенсаторів некомпенсованого модуля. Фактично йдеться про ділянки відповідних архетипів як логічно-інформаційних об'єктів із висококонцентрованим людським досвідом унаслідок надвисокої густини добре структурованих логічних зв'язків, які охоплюють набір найрізноманітніших можливих реакцій у типовій архетипній ситуації.

Унаслідок явища резонансу найбільш близькі за частотними (смисловими) характеристиками компенсатори резонують із насиченою психічною енергією ділянкою поля свідомого з відображеним зовнішнім викликом, а отримана ними у такий спосіб енергія спричиняє їх інверсію й, відповідно, зростання у цих ділянках напруженості смислового поля до рівня, який є вищим від порогу чутливості фокусу уваги, що дозволяє йому подолати напівпроникні межі між компонентами психіки й бути захопленим цим фокусом.

Слід зазначити, що внаслідок резонансу активуються ділянки різних компонентів несвідомого, що спричинює усвідомлення насичених енергією відповідних компенсаторів різного, часом протилежного змісту шляхом послідовного їх захоплення фокусом уваги. Таким чином, біологічна інформаційна система – психіка людини, яка за своєю природою прагне до рівноваги, – отримує набір можливих реакцій, які можуть компенсувати відображений зовнішній виклик.

Усвідомлені в такий спосіб компенсатори у полі свідомого по черзі припасовуються до відображення зовнішнього виклику. Кінцевий вибір компенсатора, який і спричинить поведінкову реакцію особистості на зовнішній виклик, відбувається за критерієм мінімізації напруженості смислового поля утримуваних у фокусах уваги різних варіантів компенсованого зовнішнього виклику, сформованих різними компенсаторами в умовах поточного стану загального смислового поля цієї біологічної інформаційної системи. Саме це поле обумовлює різні рівні наповнення особистості емоціями, пристрастями, бажаннями, прив'язаностями тощо у процесі перебирання різних варіантів компенсаторів.

Зазначимо, що поле свідомого у моделі особистості Роберто Ассаджіолі з усіх сторін межує із середнім несвідомим, яке, в свою чергу, складається з психічних елементів – логічно-інформаційних модулів, схожих за будовою та структурою із психічними елементами свідомого, які достатньо вільно переходять в обидва боки через напівпроникну межу мембранного типу. У середньому несвідомому відбувається засвоєння отриманого особистого досвіду, інформації та знань у процесі соціалізації людини. Тому можна стверджувати, що саме в середньому несвідомому міститься у концентрованому й узагальненому вигляді історичний досвід етносу, нації чи цивілізації, який у цілому складає соціетальну психіку.

Середнє несвідоме внаслідок низького інформаційного опору межі з полем свідомого досить легко сканується фокусом уваги – його ділянки «підсвічуються» ним та усвідомлюються із суттєво меншими затратами енергії в порівнянні з ділянками інших, більш віддалених компонентів несвідомого. Тому компенсатори, які прояви-

лися внаслідок резонансу та інверсії відповідних фракталів у ділянках середнього несвідомого, за нормальних умов мають найбільше шансів бути обраними як поведінкова реакція на зовнішній виклик під час перебору їх варіантів порівняно з іншими компенсаторами з віддалених компонентів несвідомого, що внаслідок насичення їх психічною енергією через механізм резонансу потрапили в поле свідомого.

Під час надходження у поле свідомого екстремальних зовнішніх викликів, коли напруженість ділянки поля свідомого набуває значного рівня, а також коли ця напруженість є високою з інших причин, відбувається лавиноподібна активація компенсаторів із ділянок віддалених компонентів несвідомого, що збільшує ймовірність їх вибору як поведінкової реакції. Два рівноцінні компенсатори можуть призвести до складнощів вибору та/або когнітивного дисонансу у психіці людини, який зазвичай вирішується витісненням одного з них у середнє несвідоме внаслідок енергетичного переважання фокусу уваги.

Сам вибір того чи іншого компенсатора обумовлюється поточним станом біологічної інформаційної системи в цілому й напруженістю та якість її смислового поля зокрема або, простіше кажучи, емоціями, пристрастями, афектами, схильностями тощо, а також часовими та якісними характеристиками самого виклику, що в сукупності обумовлює ймовірнісний характер результату вибору типу реакції людини на нього.

Кожен виклик, який відобразився у полі свідомого як некомпенсований логічно-інформаційний модуль, після вдалої чи невдалої компенсації потрапляє у середнє несвідоме, а саме у ділянку пам'яті. При цьому такі модулі розподіляються не хаотично, а впорядковано – вони пов'язані певним чином структурованими логічними зв'язками з компенсаторами середнього несвідомого, що були активовані через механізм резонансу, а також із частиною усвідомлених компенсаторів з ділянок інших компонентів психіки, що потрапили у поле свідомого внаслідок їх резонансної активації.

У майбутньому, в разі надходження ззовні й повторного відображення в полі свідомого аналогічного колишньому зовнішнього виклику фрактал поля свідомого, набувши в результаті інверсії оболонку, що йому відповідає, через механізм резонансу активує відповідну ділянку пам'яті середнього несвідомого, в якій містяться різні варіанти колись уже усвідомлених компенсаторів із різних компонентів психіки. Отримана у такий спосіб психічна енергія активованої ділянки спричинює інверсію фракталу середнього несвідомого, що обумовлює легке подолання ним опору напівпроникної межі до поля свідомого, захоплюється фокусом уваги та усвідомлюється в цілому – з множиною усвідомлених минулого разу компенсаторів. Це забезпечує швидший вибір реакції на повторний однотипний виклик та мінімізацію обсягу витраченої на це психічної енергії, а весь цей процес на біологічному рівні забезпечується головним чином регенерацією та активацією мережі вже існуючих контактів (синапсів) між нейронами головного мозку.

Остання властивість запропонованої моделі дозволяє припустити, що саме у такий спосіб формується соціетальна психіка, притаманна тій чи іншій людській спільноті: у полі середнього несвідомого під час соціалізації формуються ділянки з типовими реакціями на зовнішні виклики, що містять у собі вже готові – усвідомлені предками та закладені у культуру – епос, традиції та звичаї тієї спільноти набори компенсаторів із різних віддалених компонентів несвідомого. Сформована у такий спосіб соціетальна психіка цієї людської спільноти великою мірою визначає однотипні поведінкові реакції більшості її членів на однакові зовнішні виклики внаслідок того, що усвідомлення закладеного у середнє несвідоме типового для тієї чи іншої соціетальної психіки набору компенсаторів потребує мінімальної психічної енергії. Таке наше припущення про формування соціетальної психіки, сформоване на підставі аналізу розробленої фрактальної моделі особистості, достатньо добре корелює з положеннями робіт професора Е. Афоніна [10; 11].

Для представлення у динаміці архетипних механізмів формування поведінкової реакції людини на зовнішній виклик у рамках представленої вище фрактальної моделі психіки нами була розроблена відео-анімація, яку можна переглянути в «Fractal model of the person = Фрактальна модель особистості» на Youtube [14].

Висновки та перспективи подальших досліджень. На базі моделі особистості Роберто Ассаджіоли та теорії поля Курта Левіна й у результаті вибору фрактальної моделі представлення логічно-інформаційних складових психіки нами була розроблена універсальна фрактальна модель людської психіки та її компонентів у їх динамічній взаємодії між собою та із зовнішнім середовищем, а також розкрито архетипні механізми такої взаємодії.

У рамках представленої моделі у публікації також описано механізми формування соціальної психіки людських спільнот, яка великою мірою визначає однотипні поведінкові реакції більшості їх членів на однакові зовнішні виклики.

Представлена модель дозволить швидко й комплексно надавати членам якісно нових політичних організацій, здатних ефективно діяти в умовах інформаційного суспільства, достатньо глибокі міждисциплінарні знання про різні підходи, що пояснюють засади й механізми вибору ними поведінкових схем і стратегій у процесі їх організаційної взаємодії, а також звести всі ці підходи в цілісну несуперечливу систему поглядів та уявлень про взаємовплив особистості, організації та зовнішнього середовища.

Розроблена модель дозволить у рамках запропонованої українським науковцем Георгієм Почепцовим [13] у концепції переходів між трьома просторами – інформаційним, віртуальним і фізичним – здійснити аналіз архетипних механізмів здійснення інформаційного, концептуального, оргструктурного та консцієнтального впливу на окремих людей та їх спільноти.

Література:

1. Громыко Ю. В. Консциентальные войны и консциентальное оружие [Електронний ресурс] / Юрий Вячеславович Громыко ; Центр гуманитарных технологий. – 2007. – Режим доступу : <http://gtmarket.ru/laboratory/publicdoc/2007/782>.
2. Plakhtiy Taras. Conditions of Choosing Cooperation Strategies, Rather than Confrontation Strategies, By Organized Elite Groups in the Process of Their Competitive Interaction (February 7, 2013) [Електронний ресурс] / Taras Plakhtiy. – Режим доступу : <http://ssrn.com/abstract=2270791>.
3. Плахтій Т. Організаційні інструменти архетипного управління соціальними системами / Тарас Плахтій // Публічне управління: теорія та практика: збірник наукових праць асоціації докторів наук з державного управління. – Харків : Вид-во «ДокНаука-ДержУпр», 2014. – № 2 (18) : спеціальний випуск. – С. 130–141.
4. Plakhtiy T. Variable Structure – Dynamic Network as an Effective Alternative to the Hierarchical Construction of Socio-Political Organizations (August 08, 2013) [Електронний ресурс] / Taras Plakhtiy. – Режим доступу : <http://ssrn.com/abstract=2308438>.
5. Ассаджіоли Р. Психосинтез. Теория и практика [Електронний ресурс] / Роберто Ассаджіоли ; перевод В. Данченко. – Режим доступу : <http://www.psylib.org.ua/books/psyntez/psy01/index.htm>.
6. Левин К. Теория поля в социальных науках / Курт Левин ; пер. с англ. – СПб : Сенсор, 2000. – 386 с.
7. Фрейджер Р. Курт Левин: исследования жизненного пространства / Р. Фрейдджер, Д. Фэйдимен // Теории личности и личностный рост / пер. с англ. – 4-е изд. – М. : Мир, 2004. – 2095 с.
8. Холл К. С. Теории личности = Theories of Personality // Келвин С. Холл, Гарднер Линдсей = C. S. Hall, G. Lindsey ; перевод И. Б. Гриншпун. – М. : ЗАО Изд-во ЭКСМО-Пресс, 1999. – 592 с.
9. Росс Л. Человек и ситуация. Перспективы социальной психологии / Л. Росс, Р.

Нисбетт ; пер. с англ. В. В. Румынского ; под ред. Е. Н. Емельянова, В. С. Магуна. – М. : Аспект Пресс, 1999.– 429 с.

10. Афонін Е. А. Соціальні цикли: історико-соціологічний підхід / Е. А. Афонін, О. М. Бандурка, А. Ю. Мартинов ; Українське товариство сприяння соціальним інноваціям ; Українська технологічна академія. – Харків : Титул, 2008. – Вип. № 5. – 504 с. – (Сер. : Відкрита дослідницька концепція).

11. Афонін Е. А. Результати моніторингу соціетальних змін українського суспільства (1992–2012): контекст управління та освіти : (тези доповіді на Міжн. наук.-практ. конф. «Управлінські компетенції викладача вищої школи») / Е. А. Афонін. – М. ; К., 2013.

12. Донченко О. А. / Глибинні регулятиви психополітичного повсякдення / О. А. Донченко, Ю. В. Романенко. – К. : Либідь, 2001. – 334 с.

13. Почепцов Г. Глобальні проекти: конструювання майбутнього : навчальний посібник / Георгій Почепцов. – К. : Український центр політичного менеджменту, 2009. – 210 с. : табл. – (Сер. : Бібліотека журналу «Соціальна психологія»).

14. Плахтій Т. Fractal model of the person = Фрактальна модель особистості : відеоанімація [Електронний ресурс] / Тарас Плахтій // Youtube. – 2012. – Режим доступу : <https://www.youtube.com/watch?v=XzneVGECDOw>